

tegninger på 30 plancher bag i bogen. Åkerlunds bog er således ikke, som man af titlen kunde tro, et snævert lokaltbetonet værk, i virkeligheden rummer den vor nuværende viden om middelalderens nordiske skibe. — En ordliste med forklaringer vil sikkert blive påskønnet af den ikke specielt søkyndige læser.

Sigvard Skov.

Kurt Samuelssons disputatsarbejde: *De stora köpmanshusen i Stockholm 1730—1815. En studie i den svenska handelskapitalismens historia* (1951) kan til en vis grad betragtes som et forsøg på en forlængelse bagud af Gårdlunds nedennævnte værk. Dog kun for een næringsgren, udenrigshandelen, og kun for et begrænset område: Stockholm. Gennem undertitlen antydes imidlertid, at det også har været forfatterens mening at belyse købmandskapitalens betydning for andre erhverv, at give en redegørelse for handelskapitalens integration til industri, rederi m. m. for Sverige som helhed. Handelshusenes regnskaber er så godt som uden undtagelse ødelagt. Som erstatning for disses balancer har forfatteren fremdraget en række booptegnelser, som udgør værkets vigtigste kildemateriale. Disse booptegnelser — såvelsom de andre anvendte kilder — underkastes successivt en ganske indgående og skarpsindig analyse; men forfatteren har en tilbøjelighed til at generalisere ud fra et begrænset kildemateriale.

Der fandtes i Stockholm i daværende tidsrum et ganske betydeligt antal såvel importører som eksportører, af forfatteren anslået til gennemsnitligt ca. 160 eksportører og 4—500 importører (adskillige huse forbandt dog begge grene af udenrigshandelen). Nu var importen og i særdeleshed eksporten gennem hele perioden præget af en ganske stor og påfaldende konstant koncentration, idet et begrænset antal handelshuse formidlede langt den største del af udenrigshandelen. Man kan regne med, at de ti største eksportører hele perioden igennem lagde beslag på mellem 60 og 70 % af den samlede udførsels værdi, og at de ti største importører på deres kappe tog omkring en tredjedel af indførselens værdi. De anvendelige booptegnelser dækker beklagelsesvis kun få af disse store handelshuse. Det anvendte materiale kan derfor næppe kaldes repræsentativt. Det drejer sig om i alt 22 booptegnelser, og heraf kan kun 9 siges at høre til de større im- eller eksportører (jvf. fortegnelsen over booptegnelser s. 55, note med bilag 1—3 over de større handlende). Af disse 9 booptegnelser stammer to tilmed fra tiden efter 1815. Tilbage

bliver altså 7 booptegnelser efter større handelshuse for en periode af op imod 100 år. Denne mangel ved materialet kan formentlig ikke afhjælpes, men må naturligvis begrænse rækkevidden af de slutninger, der kan drages.

Disse generelle slutningers værdi begrænses formentlig også af en anden årsag. De store og altdominerende handelshuse i Sverige havde domicil dels i Stockholm og dels i Göteborg, men de to stæders udenrigshandel havde en højst forskellig struktur i dette tidsrum. Det er et kendt forhold, at Göteborgs udenrigshandel i lighed med Københavns var udsat for de stærkeste svingninger navnlig som følge af krigskonjunkturerne efter 1700-tallets midte¹. I den svenske hovedstad synes udenrigshandelen at have holdt sig forbavsende stationær. På grundlag af en toldregnskabsrække, de s.k. tolagsjournaler, anfører forfatteren at importens værdi, udregnet på grundlag af faste enhedsværdier, i dette lange tidsrum kun svingede mellem 1,1 og 1,8 mill. rd. og eksporten mellem 0,8 og 1,5 (s. 65, note). Til eks. var importen i 1730 1,3 mill. og i 1800 1,5 mill. rd. Der kan næppe være tvivl om, at finansieringsopgaverne under disse forhold har været væsentlig andre i Göteborg end i Stockholm, og at almenlydige resultater næppe kan nås på grundlag af det stockholmske materiale. Denne mangel på relativisme skæmmer unægtelig værket, som iøvrigt giver en række overordentlig værdifulde, hidtil lidet kendte fakta om handelshusenes finansiering og handelskapitalismens industrielle betydning.

Efter at have stillet problemerne op og i kap. 2 givet en meget interessant redegørelse for de stockholmske handelshuses organisationsformer og handelsrepræsentanternes internationale karakter, bygges fremstillingen iøvrigt op rent »balancemæssigt«, idet kap. 3 omhandler husenes aktivside, altså kapitalanvendelsen, kap. 4—6 passividen, d. v. s. kapitalforsyningen. Værket afsluttes derefter med en diskussion af likviditetsproblemet, som føres på et meget teoretisk plan, og som forekommer mig at være lidet oplysende. Man får det indtryk, at det med vold er presset ind i fremstillingen.

Af ganske særlig central betydning for den økonomisk-historiske forskning er redegørelsen for handelshusenes långivning til industrien og handelskapitalens successive overgang til at være indehaver af betydelige industrivirksomheder. Baggrunden for handelskapitalens så vidt man kan skønne stigende betydning for industrifinansieringen og overtagelse af fabriksvirksomheder,

¹ Om Göteborgs udenrigshandel se J. Lind: Göteborgs Handel och Sjöfart 1637—1920 (1923) Tabel 1.

navnlig jernbrug, er sikkert fremfor alt de meget anselige indtægter, som udenrigshandelen kastede af sig i nævnte periode. Ved at have sine fordringer i betydeligt omfang placeret i varer, medens gælden blev stiftet og tilbagebetalt i penge, blev handelshusene i særlig grad begunstiget af den langvarige og kraftige inflation, som med få afbrydelser fandt sted efter 1738. Forfatteren anfører, at prisniveauet fra 1738 til 1764 steg med ca. 200 % og fra 1768 til 1800 med ca. 180 %. De store indtægter er en væsentlig forklaring på, at handelshusene gennem forlagslån kunne bringe betydelige dele af brugene i finansiell afhængighed, og det synes som om der fra handelshusenes side ofte var tale om en bevidst stræben efter at bringe et brug i en sådan økonomisk afhængighed, at det senere kunne overtages som ejendom. Som eksempel på et enkelt hus' industrielle betydning kan vi fra værket anføre Jennings & Finlay, som i 1761 ejede 13 forskellige brug med tilhørende højovne i Finland og Sverige. Brugene var den vigtigste, om end ikke den eneste industrielle investering.

Skønt den industrielle investering spillede en fremtrædende rolle for de her nævnte handelshuse, vedblev udenrigshandelen dog at være den centrale opgave. Og afsnittet om udenrigshandelen og dens finansiering ved udenlandsk kapital er utvivlsomt af ganske særlig interesse for den danske læser. Det viser sig, at udenrigshandelen allerede ved 1700-tallets midte var præget af en ganske påfaldende »modernitet«. Importen finansieredes af udlandet ved at den udenlandske eksportør trak en veksel på den svenske importør eller eventuelt på hans »bankforbindelse« i Amsterdam eller Hamburg. Disse tratter var ret langvarige, idet de havde en løbetid på 30—90 dage. Også eksporten finansieredes af udlandet, idet den svenske eksportør ved varernes afgang fra svensk havn trak en veksel enten på den udenlandske modtager eller — hvad der var mere almindeligt — på et bankierhus i Amsterdam eller Hamburg. De store handelshuse i Amsterdam eller Hamburg fungerede altså i egenskab af diskontorer eller trassater som den svenske udenrigshandels finansiers. »Forholdet kan måske med noget af en lignelse udtrykkes således, at de store Stockholmshuse finansielt drev passivhandel«, siger forfatteren meget rammende (s. 196).

Medens udlandet finansierede selve handelen, blev lager- og driftskreditgivningen til en vis grad finansieret ved lån i indlandet, dels en privat indlåning til handelshusene, dels en institutionel gennem riksbanken og jernkontoret. Selve anlægskapitalen, heri medberegnet husenes industrielle anlæg, blev derimod ganske overvejende finansieret med egenkapital. Denne fordeling af den

udenlandske og den egne kapital er efter forfatterens mening i høj grad forståelig, når man tager det udenlandske og det svenske renteniveau i betragtning. Den udenlandske kapital var nemlig billigere end den svenske, men i ringe grad tilbøjelig til at blive investeret i faste anlæg i Sverige. Derfor anvendtes denne i udenrigshandelen, medens egen kapital anvendtes der, hvor låntagning ville være dyrest: i de faste anlæg. En sådan fordeling af kapitalforsyningen var den mest økonomiske og derfor den mest udbredte.

Rich. Willerslev.

Dr. Torsten Gårdlunds værk: *Svensk industrifinansiering under genombrotsskedet 1830—1913* (1947) kan uden overdrivelse betegnes som et pionerarbejde indenfor den økonomisk-historiske forskning. På grundlag af et kildemateriale, som utvivlsomt savner paralleler i de fleste andre lande, har han givet en detaljeret redegørelse for den svenske industris finansieringsproblemer og finansieringsforhold i tiden mellem 1830 og 1913, altså for den tid, hvor det industrielle gennembrud fandt sted.

Det materiale, som har dannet grundlaget for fremstillingen, er regnskaberne for 6 jernbrug, 5 maskinfabriker, 4 klædefabriker, 6 savværker, 6 bomuldsfabriker samt 6 handelshuse. For disse udvalgte virksomheder findes sammenhængende regnskabsserier, som tager deres udgangspunkt fra årene mellem 1830 og ca. 1870. De bearbejdede regnskaber indgår som et 270 sider stort bilag i værket. Desuden er for fremstillingen anvendt bestyrelses- og revisionsberetninger, direktionsprotokoller og aktieprotokoller, manufakturdiskontoens arkiv til belysning af den statslige kreditgivning, bankernes trykte regnskaber samt bankinspektionens rapporter efter 1869.

Bortset fra handelshusene må det udvalgte materiale anses for at være repræsentativt for tiden efter 1860. Mellem 1860 og 1900 udgjorde f. eks. de undersøgte jernbrugs produktion mellem 16 og 24 % af branchens samlede produktion, klædefabrikerne mellem 20 og 49 %. Mindst repræsentativt er materialet for savværker, hvor procenten ligger mellem 10 og 15. En svaghed er, at de virksomheder, der gik til grunde, ikke behandles. Det ville have været yderst interessant, hvis det forhåndenværende materiale var blevet suppleret med oplysninger fra nogle konkursboer, men alligevel må det siges, at historikerne gennem dette værk har fået deres viden og indsigt vedrørende et overordentlig centralt problem udvidet på det kraftigste. For første gang står